

VILLA SOFIA

Filosoferen in Toscane

Han Leefterink

Het grote landschap heeft geen grenzen

Chinese landschapsfilosofie en creatief schrijven

Kun je zo schrijven dat het woord bos samenvalt met het bos dat bestaat buiten het woord, met dat waar het woord naar verwijst? Ja, dat kan, zegt Vos. Hoe? Door je tijdens het schrijven te ontdoen van het bos, en je er op hetzelfde moment door te laten vervullen. Zodra dat lukt, is er geen sprake meer van een bos, net zomin als dat er sprake is van een schrijver. En het bos? Waar is het bos gebleven? Vos lacht, het is voor het eerst dat ik hem hoor lachen. Er is niet iets anders, zegt hij.

Uit: *zwerfdagboek* (in voorbereiding)

Het seminar bestaat uit lezingen over Chinese landschaps- en kunstfilosofie, en het leren schrijven van landschapspoëzie. Daarnaast vinden er kijk- en stilte-oefeningen plaats, bekijken we (als er tijd is) een documentaire over een kunstenaar die tien jaar bij een taoïstische meester in de schilderkunst in de leer is geweest, en bestuderen en bespreken we klassieke Chinese landschapskunst en -poëzie.

Programma

Dag 1. Perspectieven op landschap

Theorie

Landschap wordt in Europa beschouwd als een deel van het land zoals de mens dat waarneemt. Impliciet liggen aan die benadering een aantal filosofische keuzes ten grondslag waar we in het seminar bij stil zullen staan: het scheiden van deel en geheel, het scheiden van subject en object, en het oog als dominante zintuig. In China wordt landschap opgevat als de verbinding tussen berg en water. In deze benadering is er geen sprake van een waarnemer; landschap betreft het eindeloze spel van interacties tussen polair-complementaire factoren, zoals hoog-laag, massief-fluïde en ondoorzichtig-

transparant. De berg en het water veronderstellen elkaar. Vandaag maken we kennis met beide perspectieven op landschap.

Praktijk

Wat betekent het Chinese perspectief op landschap voor het verbeelden ervan? Tijdens het creatieve schrijven zullen we een eerste voorlopig antwoord op die vraag op een praktische manier verkennen.

Dag 2. Verbeelden van landschap

Theorie

Klassieke Chinese landschapschilders schilderen landschap in een toestand van transitie (van licht naar donker, van mooi weer naar slecht weer...). Ze benaderen landschap niet als 'iets' wat is, als een op zichzelf staand 'object', maar als een wereld die zich onophoudelijk beweegt tussen *er is* en *er is niet*. Het aanwezige en afwezige veronderstellen elkaar. Onder de noemer Dao wijst Laozi op een conditie van de werkelijkheid die nog niet in de greep is van het onderscheid. Laozi voert ons terug naar een plek waar het denken nog niet is afgebogen naar de ontologische vraag naar het *zijn* van de dingen. Vandaag bespreken we de betekenis van Laozi's wereldbenadering voor het denken over landschap en de manier waarop Chinese schilders bij het verbeelden ervan te werk gingen.

Praktijk

's Morgens doen we oefeningen om het creatieve schrijfproces te bevorderen. 's Middags leren we om met een zwervende blik door het landschap te dwalen.

Dag 3. Verdichten van landschap

Theorie

Taal is bij uitstek (onder)scheidend. Of in de woorden van Zhuangzi: 'Spreek ik niet, dan is er eenheid. Eenheid en spreken zijn niet één. Spreken en eenheid zijn niet één'. Als dat zo is, kunnen we met poëzie dan wel een ongedeelde ervaring van landschap oproepen? Staan de woorden een dergelijke ervaring niet in de weg? Vandaag aandacht voor de taalfilosofie van Zhuangzi. Daarnaast bespreken we hoe klassieke Chinese dichters bij het verbeelden van landschap te werk gingen en staan we stil bij de werking van dichtkunst in het algemeen.

Praktijk

's Morgens maken we kennis met een aantal technieken die van belang zijn bij het schrijven van poëzie.

's Middags schrijven we een klassiek Chinees landschapsgedicht.

Dag 4. Naar een poëtica van landschap

Theorie

De moderne Europese (schilder)kunst heeft onder invloed van het kubisme het idee van het 'voltooide' kunstwerk opgegeven. Het voltooiën van een doek is volgens Picasso vergelijkbaar met het afmaken van een mens: het doodt het schilderij. Laozi wees er tweeënhalfduizend geleden al op dat de waarde van het 'niet-voltooide' werk, van het (kunst)werk dat nog niet 'bepaald' is, ligt in de mogelijkheid om te 'blijven ontstaan'. Het gaat erom een (kunst)werk te maken dat 'blijft reiken' naar zijn 'voltooiing'. Hoe ziet zo'n (dicht)kunstwerk eruit? En hoe komt het tot stand? Over die laatste vraag laten we vandaag onder meer de revolutionaire schilder Shitao aan het woord. Volgens hem richt de ware kunstenaar zich niet op de uiterlijke vorm, maar op de innerlijke natuur van de verschijnselen – en die schildert hij in *one-stroke*.

Praktijk

Vandaag bij het creatieve schrijven aandacht voor klank en ritme. En we gaan aan het werk met een methode die is afgeleid van de taoïstische schilderkunst: de 'one-pen-stroke method'.

Dag 5. Landschap als poëzie

Hoe klinkt het landschap in de poëzie? Hoe klinkt het landschap als poëzie? Vandaag ter afsluiting van het seminar het Toscaanse landschap in 'tienduizend stemmen'.